

DOMÉ GYÖRGYNÉ

A szövetkezetek jogi szabályozásának múltja, jelene és jövője

1. A magyar szövetkezetek első jogi szabályozása

A szövetkezetek első jogi szabályozását — mint ismeretes — a kereskedelmi törvény (Kt. 1875. évi XXXVII. tc.) végezte el. Az azonban már kevésbé ismert, vagy az idők folyamán elhalványult, hogy a hivatkozott törvény tervezetében eredetileg nem szerepeltek a szövetkezetre vonatkozó rendelkezések. Csak a tervezet bizottsági tárgyalása során merült fel a szövetkezetek jogi helyzete rendezésének gondolata és kerültek beépítésre a szövetkezetekre vonatkozó szabályok. Erre megítélésünk szerint azért volt szükség, mert a Rochdale-eket követő évben azaz 1845-ban nálunk is létrehozták az első szövetkezet, amelyet ettől kezdődően számtalan más, hitel-, takaré-, fogyasztási, önszegélyező stb. szövetkezet létrehozása is követett.¹

A beépítésre került szövetkezeti jogszabályok modellje egyébként az 1868. évi német szövetkezeti törvény volt. S ettől kezdve a más országokból történő szabályok átvétele szinte napjainkig végigkíséri nemcsak a szövetkezeti, hanem egyéb jogalkotásunkat is.

A hivatkozott törvény a szövetkezetet — teljesen érthetően — kereskedelmi társaságként szabályozta, egyrészt mert ebben az időben létező szövetkezetek általában ilyen jellegűek voltak, másrészt a törvénynek a társasági szabályozás volt a feladata. A gondot nem is ez adta, hanem az a tény, hogy a törvény a társasági formák között nem különböztetett a résztvevők köre, gazdasági, szociális stb. helyzete tekintetében; egyformán kezelte a tőkést a kisbirtokossal; az egzisztenciát a vagyoni hányadra eső profitot. Ez azért volt disszonáns, mert a szövetkezeti mozgalom addigi történelme egyértelműen igazolta, hogy a szövetkezet mindig a kis- és a középosztálybeliek társulásaként jött létre és mindig a megélhetés biztosítását szolgálta. A kereskedelmi törvény szövetkezeti szabályai tehát éppen e jelzett okoknál fogva elégtelennek bizonyultak a kisegzisztenciák összefogásának védelmére, "a szövetkezetek elfajultak, nem védték meg a kismberek a kapitalizmus akkoriban legkirívóbb túlkapásaitól, a hitel és áruzsorától."² Nem véletlen tehát, hogy Nagy Ferenc a törvény elfogadása után két évre mind a kereskedelmi törvényt, mind pedig a keretei között levő szövetkezeti jogszabályokat reformra érettnak nyilvánította.³

¹ Ld. dr. Pál József: Szövetkezeti kronológia c. összeállítását. Szövetkezés. XVIII. évf. 1997/1—2. sz. 172—178. p.

² Dr. Fülöp Kálmán—dr. Boros Lajos: A szövetkezeti törvény magyarázata. Bpest. 1947. Magyar Állami Nyomda. 6. p.

³ Ld. uo. és dr. Schandl Károly: A szövetkezés negyven éve. Bpest. 1938.

Nyilvánvaló az a megállapítása is, miszerint: " Sajnálatra méltó, hogy a törvény nem tudta elejét venni annak, hogy a gyengébb osztályok különösen a kisiparosok és kisbirtokosok felsegélyezésére és támogatására szolgáló ezen humanitárius jellegű egyesületek, a kapzsi nyereszkesedési vágy kielégítésére és hiszékeny emberek kizsákmányolására használtassék. A szövetkezetek alapjellegükből való kiforgatása, a körülöttük oly sűrűn előforduló visszaélések, s az a tapasztalat, hogy a kereskedelmi törvény ezeknek megakadályozására hatálytalan, mind inkább megérlették az eszmét hogy annak módosítása elkerülhetetlen."⁴ Ez azonban annak ellenére nem következett be, hogy 1894-ben tervezet is készült.⁵

Csak a gazdasági és ipari hitelszövetkezetekről szóló 1898. évi XXIII. törvény elfogadása hozott változást, de ez sem tudta feloldani a reform szükségességét és elodázhatatlanságát alátámasztó anomáliákat. Ez a törvény egyébként azért nem tölthette be az első önálló szövetkezeti törvény szerepét, mert a kereskedelmi törvény szövetkezeti jogi szabályait nem érintette, azok változatlanul hatályban maradtak. A reform ismételt napirendre tűzésére 1904-ben került sor, de az átfogó rendezés újra elmaradt.⁶

Utalni kell azonban mindemellett arra is, hogy mindahányszor a kereskedelmi törvény módosítása felmerült, előtérbe került az önálló szövetkezeti jogi szabályozás gondolata is. Így az első világháború alatt dr Thiring Lajos Kuriai tanácselnök, majd 1926-tól kezdődően Kuncz Ödön szorgalmazta az önálló szövetkezeti törvény megalkotását.⁷ 1934-ban nyilvános vitára is bocsátotta tervezetét, ami igen nagy hatást váltott ki. Egyrészt, mert a nyilvános vitába bekapcsolt minden érdekeltet, másrészt mert ösztönözte az állam illetékes szerveit is arra, hogy tovább ne késleltesse a szövetkezeti szabályok megalkotását. Minden valószínűség szerint ennek is betudható, hogy a szövetkezeti reform 1936-ban ismét felkerült a hivatalos napirendre.⁸ Kuncz Ödön tervezete azonban nem került a törvényhozás elé. 1944-ben jelent meg egy újabb figyelemreméltó tervezet, amelyet Szundy Károly készített el, parlamenti elfogadásra azonban ez sem került.⁹

⁴ Dr. Nagy Ferenc: A szövetkezés reformja (5. k. XXIX 4o2) Bpest. 1894.

⁵ Szilágyi Dezső igazságügyi miniszter Nagy Ferenc egyetemi tanárt kérte fel a tervezet elkészítésére, aki a felkérést teljesítette is, de az a parlament elé nem került.

⁶ A tervezetet ismét Nagy Ferenc készítette el, amely 106 §-ból állt. Tartalmazta a szövetkezetek jogi helyzetét, a szövetkezetek létrehozásának szabályait, a tagsági jogviszony alapkérdéseit, az önkormányzati szervek (közgyűlés, igazgatóság, felügyelő-bizottság, felülvizsgálat) működésének és a szövetkezet feloszlásának szabályait, a büntető határozatokat, illetőleg a vegyes és átmeneti szabályokat.

⁷ Kuncz Ödön több tervezetet is kidolgozott, először 1926-ban, amelyet folyamatosan kiegészített és átdolgozott. 1934-ben elkészített tervezetét vitára is bocsátotta, törvény azonban ebből sem lett.

⁸ A vita alapján Kuncz Ödön átdolgozta a tervezetét, és tizenkét fejezetben (174 §-ban) foglalta össze a szövetkezeti jogszabályokat. Tárgyalja: a szövetkezetek alapítását, a szövetkezet és a tagok közötti jogviszonyt, a szövetkezet közegeit (az önkormányzati szerveket), az alapszabály módosítását, a tagok kiválását, a szövetkezet feloszlását és csődjét, a külföldi szövetkezeteket, a büntető határozatokat, a szövetkezeti központokat, a szövetkezet érdekképviselését, a szövetkezetek ellenőrzését, a vegyes és átmeneti rendelkezéseket.

⁹ Szundy Károly tervezete tizennégy fejezetre és 167 §-ra tagolódik. Rendelkezéseket tartalmaz: az általános alapelvekről, a szövetkezetek és a szövetkezeti központok alakításáról, a cégjegyzésük módjáról, a tagokról, a szövetkezet szerveiről és könyvvezetéséről, a szövetkezet harmadik személyekkel szembeni jogviszonyáról, a tagsági jogviszony és a szövetkezet megszűnéséről, ez utóbbi feloszlásáról, egyesüléséről, átalakításáról, csődjéről, a kényszeregyezésről, a szövetkezeti érdekképviselési szervekről, a szövetkezeti bankokról, az állami ellenőrzésről és kedvezményekről, és végül a büntető, az átmeneti és záró rendelkezésekről.

2. Az első önálló szövetkezeti törvény

Az önálló szövetkezeti törvény megalkotásáért folytatott harc az 1947. évi XI. törvény elfogadásával ért célba.¹⁰

Ma már azonban egyáltalán nem vagyunk biztosak abban, hogy az 1945-ös politikai rendszerváltás és a háború utáni gazdasági-társadalmi viszonyok alkalmasak voltak egy egységes szövetkezeti törvény befogadására, illetőleg hogy igényelték e törvény megalkotását. Joggal merül fel ezért az a gondolat, hogy vajon 1946-ban — a konszolidáció első évében — a gazdasági szükségszerűség, vagy a múltban folytatott küzdelem nehezekei indították a jogalkotót arra, hogy a kereskedelmi és szövetkezetügyi miniszter ügykörét meghatározó miniszterelnöki rendeletben.¹¹

A szövetkezeti jogszabályok reformját előírja. Az vitathatatlan, hogy a háború utáni súlyos gazdasági helyzet, az állampolgárok általános elszegényedése alkalmas terepet nyújthatott volna a szövetkezeti mozgalom megindulására és kibontakozására. Még sem ez történt. Magyarország államformája — mint ismeretes — köztársaság lett, amely földreformot hajtott végre.¹² Ennek keretében földhöz, azaz magántulajdonhoz juttatta a parasztokat, a gazdasági cselédeket és az agrárproletárokat. Ilyen konstellációban pedig már egyáltalán nem biztos, hogy a szövetkezetek létrehozása, különösen az agrárgazdaságban az állampolgárok érdekeivel is szinkronba állt. A preambulum ellenére is mondjuk ezt, amely pedig a szövetkezetek célját abban juttatja kifejezésre, hogy "a magyar nép többségét alkotó dolgozók: parasztok, munkások és haladó értelmiségiek összefogásával a kis gazdasági egyedek részére biztosítsák a nagyobb szervezettség gazdasági és társadalmi előnyeit."¹³

Az első szövetkezeti törvény, amely jogtechnikai szempontból kiválónak mondható, társadalmi hatását tekintve nem érte el célját. E törvény alapján ugyanis egyetlen szövetkezet sem jött létre. Az alkalmazás hiányát azonban nemcsak az elmondottakban kell keresni, hanem a fordulat évét követő politikai és gazdasági változásokban is. Ez időtől kezdve ugyanis megint idegen országok gyakorlatát és jogszabályait ültettük át a mi viszonyainkra. Sorra jelentek meg az alacsonyabb rendű jogszabályok, amelyek már nevesítették az egyes szövetkezeti formákat, orientálva az állampolgárokat a forma megválasztására, s ha azt önként nem tették, akkor a hatalom adminisztratív eszközökkel kényszerítve érte el célját.

Az 1947. évi XI. törvény mind e mellett mégis pozitív hatást gyakorolt a szövetkezeti jogalkotás későbbi szakaszaira, egyik oldalról azért, mert már nem kereskedelmi társaságnak minősíti a szövetkezetet, hanem elismeri létjogosultságát a munkamegosztás minden területén, másoldalról kiemeli, hogy a tagok kis gazdasági egyedek, vagyis viszsztatér a régi értékekhez és kimondja azt is hogy a szövetkezet "a tagjai egyéni és közös gazdasági érdekét, valamint társadalmi felemelkedését, a kölcsönösség alapján hivatott előmozdítani."¹⁴ S bár a "szövetkezet mindig gazdasági célból alakul, gondoskodnia kell

¹⁰ Az 1947. évi XI. tv. tizenkét fejezetben és 189 §-ban szabályozza a szövetkezeti életviszonyokat: I. Általános alapelvek. II. Szövetkezet alapítása. III. A tagok jogviszonya. IV. A szövetkezet szervei. V. Könyvvezetés, könyvelés, zárszámadás. VI. A szövetkezet megszűnése. VII. Külföldi szövetkezetek. VIII. Szövetkezeti központ. IX. A szövetkezetek igazgatása és támogatása. X. A szövetkezetek érdekképviselője. XI. Büntető határozatok. XII. Átmeneti és vegyes rendelkezéssel. Láthatóan tehát a korábban elkészített tervezetek nem mentek veszendőbe, hatásuk fellelhetők az első szövetkezeti törvényben.

¹¹ Ld. a 2.270/1946.ME. sz. rendeletet.

¹² Ld. a 600/1946. évi ME. sz. rendeletet és az 1946. évi VI. törvényt a földreformról.

¹³ Ld. az 1947. évi XI. tv. preambulumát.

¹⁴ Ld. az előbbi tv. 1. §-át.

arról is, hogy tagjai közösségi szellemben nevelődjenek s egyúttal a szövetkezet tárgyának megfelelő gazdasági szaktudást, a szövetkezeti önkormányzati ügyekben és üzletvitelben való jártasságot, közgazdasági, illetőleg társadalomtudományi tájékozottságot szerezhessenek."¹⁵ Vagyis a szövetkezetet olyan társaságként szabályozta, amelynek már nemcsak gazdasági, hanem társadalmi, mozgalmi céljai is voltak.

3. A második szövetkezeti törvény

A második szövetkezeti törvény majdnem negyed évszázaddal később követte az elősöt. A történelmi hűség kedvéért el kell mondani azonban, hogy csak az 1968-as mechanizmus váltást követően kezd felmerülni az irodalomban egy egységes törvény megalkotásának a gondolata.¹⁶ Ez is inkább az után, hogy a Társadalmi Szemle hasábjain¹⁷ lezajlik a szövetkezet-elméleti vita, amely egyértelműen megállapítja, hogy a szövetkezetekre szükség van a felépült szocializmus viszonyai között is, mert jól képviselik és valószínűsítik meg a tagjaik érdekeit és jól tudnak alkalmazkodni a külső közgazdasági környezethez is.

Az 1971. évi III. törvényben kerültek meghatározásra a megváltozott politikai, gazdasági és a szövetkezeti életviszonyokat tükröző szabályok.¹⁸ Többek között kimondásra került a preambulumban, hogy a "szövetkezet a szocialista gazdálkodás egyik — az állami vállalattal egyenrangú — vállalati formájává fejlődött" illetőleg a politikában és a jogtudományban az is elismerésre került, hogy a szövetkezeti tulajdon is ugyanolyan következetes szocialista tulajdoni forma mint az állami tulajdon. E törvényi deklarációnak akkor óriási jelentősége volt, hiszen addig az uralkodó gazdaság- és szövetkezetpolitika a szövetkezeteket háttérbe szorította minden vonatkozásban mondván, hogy magánviseli a kapitalizmus jegyeit, mert meghagyta a tagok földmagántulajdonát, intézményesítette a háztáji gazdaságot, alkalmazza a földjáradék intézményét, hogy csak néhány kérdést emeljünk ki.

A második szövetkezeti törvény tehát nem egy politikai rendszerváltás, hanem egy megváltozott gazdaságirányítási rendszer és szövetkezetpolitika terméke, egy olyan társadalmi rendszerben amely a szövetkezetet vállalatnak ismeri el. Ez a tény kifejezésre jut a szövetkezet fogalmában is. Eszerint: "A szövetkezet az állampolgárok által önkéntesen létrehozott, a tagok személyes és vagyoni közreműködésével vállalati gazdálkodást

¹⁵ Ld. az előbbi tv. 2. §-át.

¹⁶ Nagy László: A szövetkezeti jog alapkérdései. Bpest, Akadémiai Kiadó, 1977.; Szövetkezetelmélet—Szövetkezetpolitika—szövetkezeti jog. Bpest. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1986. Doméné—Földes—Molnár—Seres—Veres: Mezőgazdasági termelőszövetkezeti jog. Bpest. Tankönyvkiadó 1979.

¹⁷ Ld. a Társadalmi Szemle 1968—1969-es években megjelent számain.

¹⁸ Az 1971. évi III. tv. végrehajtására a 30/1971 (X. 2.) Korm. sz. rendelet került kiadásra. A törvény 116 §-ból állt. A preambulumban és bevezető rendelkezéseken (ezek a szövetkezet fogalmával, társadalomban elfoglalt helyével, céljaival, a szövetkezeti alapelvekkel stb. foglalkoztak) túl tartalmazza a megalakulás módját, az alapszabály elfogadását és jóváhagyását, a szövetkezeti önkormányzatra, a szövetkezet szerveire (a közgyűlés, a vezetőség, a szövetkezet bizottságai, az összeférhetetlenség), a szövetkezeti tulajdonra, a szövetkezet vállalati gazdálkodására, a szövetkezet képviseletére, a szövetkezetek státus kérdéseire (az egyesülés, a szétválás, az átalakulás, a megszűnés), a tagsági jogviszony kekekezésére, a tag jogaira és kötelezettségeire, a tagsági jogviszony megszűnésére, a munkaszervezetre, a tagok munkaügyi helyzetére, a tagokról való gondoskodásra, az erkölcsi és anyagi megbecsülésre, az alkalmazottak munkaügyi helyzetére, a fegyelmi és anyagi felelősségre, a tagsági viták eldöntésére, a szövetkezetek érdekképviseleti szerveire (a területi, a szakmai és az országos szervek, az OSZT, a kongresszusok), a szövetkezetekkel kapcsolatos állami tevékenységre (a tevékenység célja, a szövetkezetekre vonatkozó jogi szabályozás, a gazdaságirányítás és hatósági tevékenység, az állami törvényességi felügyelet) szabályait, és a zárórendelkezéseket tartalmazza.

és társadalmi tevékenységet folytató közösség, amely a szocialista szövetkezeti tulajdon és a demokratikus önkormányzat alapján jogi személyként működik.¹⁹

Mind e mellett a második szövetkezeti törvény is elődjének sorsára jutott. Hatályba lépését követően ugyanis sorra jelentek meg az ágazati jogszabályok,²⁰ amelyek az általános törvény köré csoportosítva fogalmazták meg speciális szabályrendszerüket. Ezért a különböző szövetkezetek nem a szövetkezeti törvény, hanem az ágazati szabályok alapján jöttek létre. Ennek ellenére hatását mégis pozitívnek kell minősíteni, mert ösztönözte:

— a különböző szövetkezeti ágazatokhoz tartozó szövetkezeteket és érdekképviselői szerveket a többi szövetkezettel és érdekképviselői szervvel történő állandó kapcsolat-tartásra, konzultációra, az általános szövetkezeti érdekek hatékonyabb érvényesítésére, közös álláspont kialakítására és együttes fellépésre,

— a szövetkezeti elmélet kérdéseivel foglalkozó kutatókat arra, hogy a kutatásaikat kiterjesszék a szövetkezet minden formájára, a közös és speciális sajátosságok vizsgálatára; a gyakorlatot, az oktatást és a szövetkezeti kodifikációt segítő monográfiák és tanulmányok megírására,

— a kormányt és bizonyos értelemben a parlamentet is arra, hogy számoljon a közös összefogásból fakadó tömegmozgalommal, amely adott esetben képes negatív ellenállásra is, illetőleg vegye figyelembe a jogalkotás során a szövetkezeti érdekképviselők véleményét és e nélkül ne kerüljön elfogadásra egyetlen, a szövetkezeti életviszonyokat szabályozó törvény vagy rendelet sem,

— a szövetkezetek gyakorlatát arra, hogy tartsa tiszteletben a formából fakadó specialitásokat, de ugyanakkor törekedjen a közös sajátosságok előtérbe helyezésére és meghonosítására,

— valamennyi szövetkezetet arra, hogy harcoljon a típus- és formakényszer ellen, a szövetkezés szabadságáért, a tényleges tulajdonosi jogokért, a szövetkezetek gazdasági és szervezeti önállóságának garantálásáért, az esélyegyenlőség és szektorsemlegesség megvalósításáért, vagyis a klasszikus értelemben vett szövetkezetek önkéntes létrehozásának biztosításáért és működésének feltételeiért.

4. A harmadik szövetkezeti törvény

A harmadik, azaz a hatályos 1992. évi I. törvény megalkotásának gondolata — az első szövetkezeti törvényhez hasonlóan — szintén a politikai és gazdasági rendszerünk megváltozásához kapcsolódik.

Az előkészítést, a piacgazdaságra való áttérés első lépéseinél kezdtük meg akkor, amikor a különböző társadalomtudományok képviselői egyre gyakrabban vetették fel, hogy az úgynevezett szocialista gazdaságot már nem lehet megreformálni, át kell térni a szociális piacgazdaságra. Hogy valójában ez alatt mit értettek, nem fogalmazták meg, de az mindenki előtt nyilvánvaló volt, hogy a piacgazdaság teljesen más tulajdonviszonyo-

¹⁹ Ld. a tv. 1. §-át.

²⁰ Ld. az ipari szövetkezetekről szóló 1991 évi 32. tvr.-t, a mezőgazdasági termelőszövetkezetekről szóló 1967. évi III. tv. módosításáról szóló 34. tvr.-t, a fogyasztási értékesítő és beszerző szövetkezetekről szóló 1971. évi 35. tvr.-t, a lakásszövetkezetekről szóló 1977. évi 12. tvr.-t, a takarékszövetkezetekről szóló 1978. évi 22. tvr.-t, a kasszövetkezetekről szóló 35/1981. (IX. 5.) MT. sz. rendeletet, a mezőgazdasági szakcsoporthoz tartozó 16/1981. (IX. 5.) MT. sz. rendeletet, az ipari szolgáltató szakcsoporthoz tartozó 16/1981. (IX. 5.) MT. sz. rendeletet, az iskolai szövetkezetekről szóló 16/1986. (V. 16.) MT. sz. rendeletet, a kistermelők szövetkezetéről szóló 58/1986. (VII. 20.) MT. sz. rendeletet, a nyugdíjsházi szövetkezetekről és a lakásszövetkezeti jogszabályok módosításáról szóló 1988. évi 19. tvr.-t.

kat, üzemi és gazdasági strukturákat takar, mint a szocialista gazdaság. Ebben a kialakulatlan és nem is mindig előre látható gazdasági társadalmi folyamatban kellett tehát az új szövetkezeti modellt kialakítani. Egyértelmű volt azonban az, hogy olyan modell kell, amely képes a szövetkező állampolgárok érdekeit kifejezni és védeni. Az is teljesen nyilvánvaló volt — legalábbis számunkra —, hogy ezt a modellt csak a mi gazdasági-társadalmi viszonyainkból kiindulva lehet megformálni; nem lehet másolni sem keletről sem nyugatról. Keletről azért nem, mert a politikai rendszerváltás egész Közép-Kelet-Európát érintette és mindenütt a régit kellett újjal felváltani, nyugatról meg azért, mert ott a szerves fejlődés eredményeként kialakult szövetkezeti rendszer teljesen más volt mint nálunk. Itt a szövetkezetek zömét a mezőgazdaságban működő agrárszövetkezetek képezték, míg nyugaton ilyen szövetkezetek csak néhány országban működnek²¹ és a világ szövetkezeti mozgalmában sem játszottak meghatározó szerepet.²² A modellt tehát úgy kellett kialakítani, hogy átváltoztatva megőrizze a meglévőket és alkalmas legyen az újonnan létrejövő szövetkezetek számára is.

Meg kellett alkotni az új modellt a rendszerváltástól függetlenül azért is, mert az akkor hatályos szövetkezeti jogszabályok — ahogyan az fentebb látható volt — ágazatra, formára és típusra tagoltak voltak, meglehetősen szerteágazva. E szabályok felülről lefelé építkeztek és társadalmi elvárásokat fogalmaztak meg; a szabályozás módja ennek folytán egyre kevésbé volt alkalmas a szövetkezeti életviszonyok valóságos tartalmának megragadására.

Az új törvény szabályozási koncepciójának kidolgozásában magunk is közreműködünk.²³ Többek között kifejezésre juttattuk, hogy az új törvénynek, csak a leglényegesebb és a minden szövetkezetre érvényes tételeket kell meghatároznia, a specialitások kifejezésre juttatását pedig az egyes szövetkezeti alapszabályokra kell bízni. Meg kell határoznia a törvénynek ezen túlmenően azokat a garanciákat is, amelyek megfelelnek a nemzetközi szövetkezeti mozgalom normáinak. Ilyennek minősítettük azt, hogy a tagok közössége határozhassa meg a szövetkezeti tevékenység körét, de ki kell mondani — éppen a múlt tapasztalataiból kiindulva — azt is, hogy a szövetkezet tevékenységére, gazdálkodására, a tagok jogaira és kötelezettségeire csak törvényben lehessen szabályokat megalkotni. A tagokra kell bízni annak eldöntését is, hogy integrálja-e a szövetkezetbe a tag teljes vagyonát, vagy annak egy részét, illetőleg hogy meghagyja azt a saját gazdaságban és vagyoni hozzájárulásként csak részjegyjegyzésére kötelezi a tagot. Minden tagnak jogot kell adni arra, hogy a szövetkezethez bármikor egzisztenciálisan kapcsolódjon, és arra is, hogy csak a szövetkezet szolgáltatásait vegye igénybe. Joga legyen arra is, hogy egy szövetkezet keretében kamatoztassa pénzét, építsen házat, lakást vagy üdülőt, értékesítse a saját gazdaságban megtermelt terményt, vagy terméket, a tenyésztett állatokat vagy ennek szaporulatait, szerezze be a gazdasági tevékenységhez szükséges eszközöket és szereket, kössön biztosítást, vagy kölcsönszerződést, folytasson bármiféle termelői, vagy szolgáltató tevékenységet. Vagyis az új modell vegyes típust takarjon, amely a termeléshez, a beszerzéshez és az értékesítéshez kapcsolatban mindazon tevékenységet folytatja, amelyet a különböző ágazatba tartozó szövetkezetek külön külön látnak el. Az új típusú szövetkezetet tehát olyan közösségnek jelöltük meg, amely min-

²¹ Mezőgazdasági termelőszövetkezetek az európai kontinensen elsősorban Franciaországban, Spanyolországban, Portugáliában és Olaszországban vannak.

²² Ld. Laczó Ferenc: Szövetkezeti típusok és formák a piacgazdaságokban. Szövetkezés. 1995. 2. sz. 28—30. p.

²³ Ld. részletesebben a szerző "A szövetkezetek jogi szabályozásának múltja, jelene és egy új szövetkezeti törvény megalkotásának szükségessége" c. tanulmányát. (Bpest. 1989. Kézirat) Előtanulmány az új szövetkezeti törvényhez az OSZT felkérésére 44. p.

den vonatkozásban képes szolgálni a tagok érdekeit és szükségleteinek kielégítését és csak másodlagosan olyan szervezetnek, amely a nemzetgazdaság része és amelyre szükségszerűen vonatkoznak a minden gazdálkodó szervezetet befolyásoló szabályok.

Ez a vegyes típus — megítélésünk szerint — jól illeszthető a piacgazdasági mechanizmusba is, mert eredményesen gazdálkodhat, s ha az állam biztosítja számára a megfelelő közgazdasági környezetet is, teljesítheti a szövetkezetekre jellemző társadalmi, érdekvédelmi és humanitárius jellegű feladatokat. Jelzi továbbá a szövetkezetnek a többi gazdálkodó szervezettől eltérő azon sajátosságát is, hogy nem törekszik saját nyereségre, hanem azt visszaszármatatja tagjaihoz különböző csatornákon, vagyis a tagok egzisztenciájának biztosítását tekinti céljának.

A szövetkezetet változatlanul a kisbirtokosok, a kistermelők, a kiskereskedők, illetőleg általában az állampolgárok kis- és középrétegeinek megfelelő közös szervezatként gondoltuk szabályozni. Ezért egyértelművé kellett tenni a szövetkezeti jogi szabályozás önállóságát, vagyis azt, hogy nem a társasági, hanem önálló törvényben fogalmazódjanak meg az új szövetkezeti normák, méghozzá úgy, hogy az alacsonyabb rendű jogszabályok ne tudják hatályosulását csökkenteni, vagy gátolni, mint ahogyan ezt tették az első két szövetkezeti törvény esetében. Ez azt is jelentette tehát, hogy a törvénynek a minden szövetkezetben alkalmazásra kerülhető intézményrendszert kellett csokorba kötni, úgy hogy azok kifejezésre juttassák azt is, hogy a tagok a szövetkezetet önkéntes elhatározás alapján hozzák létre, illetve a meglévőben külső kényszer alkalmazása nélkül maradnak benne, hogy biztosítják a tagok tulajdonosi jogaik gyakorlását mind a közös vagyon, mind a bevitt vagyoni hozzájárulás, az erre jutó nyereség, vagy osztalék, mind pedig a szövetkezetben levő tulajdoni hányaduk felett. Pontosabban szólva olyan modellt kellett kialakítani, amely alkalmas:

— a szövetkezet közös vagyonának gyarapítására, megfelelő érdekeltségi rendszerek kialakítása révén,

— a szövetkezetbe integrált tagi tulajdon megmaradásának biztosítására, úgy hogy azt a tag a tagsági jogviszony megszűnése esetén visszakaphassa,

— a bevitt vagyonrész után tisztességes nyereségrészesedés, osztalék fizetésének garantálására,

— a szövetkezet vagyoni viszonyaihoz igazodó jövedelem- és bérszabályozás meghatározására és alkalmazására,

— a szövetkezeti tagok mindenféle vagyoni, szellemi és humanitáriusi igényeinek integrálására és azok kielégítésére,

— lehetőséget teremt a szövetkezetek elterjedéséhez a gazdaságon túl, a kultúra, a sport, a művelődés és a szellemi élet minden területén, biztosítva a nagyobb szerveztség gazdasági és társadalmi előnyeit, valamint a szövetkezeti összefogás és kölcsönösség gyakorlati alkalmazhatóságát.

Az elmondottakat figyelembe véve kell — természetesen — kialakítani a szövetkezeti közös tulajdonra, illetőleg a belső és külső vagyoni, tulajdonosi viszonyokra vonatkozó szabályokat is úgy, hogy ezekben a kérdésekben elsődlegesen a közgyűlés kapjon döntési jogot. Ez azt jelentené, hogy a közgyűlés hatáskörébe kell utalni a közös tulajdon felhasználásának, hova fordításának meghatározását mind a működés, mind a szövetkezet megszűnése esetére. Így többek között azt is, hogy elkülönít-e a tagság fel nem osztható szövetkezeti tulajdont vagy sem és azt mire használja fel a működés alatt, illetőleg a megszűnés után.

A mezőgazdasági és az ipari szövetkezetek esetében a szövetkezeti tag nem csak igénybe veheti a szövetkezet szolgáltatásait, hanem termelő munkája eredményeként

maga is közreműködik annak létrehozásában. Ezért itt a részesedésnek elsősorban a munkában való részvétel az alapja és csak másodsorban a vagyoni hozzájárulás. Az agrárszövetkezetek esetében külön kell rendelkezni az alapszabályban a tagok közösbe adott földjeiről és egyéb vagyonáról kimondva azt, hogy a tag saját vagyona törvényi szinten nem integrálható a szövetkezet közös tulajdonába.

A magántulajdonon való szövetkezeti gazdálkodás megváltoztatja a felelősségi viszonyokat is. Ez azt jelenti, hogy ki kell iktatni a fegyelmi felelősséget; a kártérítési felelősség szabályait pedig a polgári jogi szabályok kölcsönzésével kell meghatározni. A tag vagyoni felelősségét a szövetkezet tartozásaiért változatlanul korlátozni lehet a részjegy, illetve a szövetkezetbe bevitt egyéb vagyoni hozzájárulásra. Vagyis nem vonható végrehajtás alá sem a tag vagyona, sem a magángazdaságából, vagy a szövetkezetből származó jövedelme.

Az aluról történő építkezés szükségessé teszi az önkormányzati hatáskörök tartalmának tagság általi meghatározását is. Vagyis a törvénynek csak kizárólagos hatáskörökét és a működés garanciáit kell szabályozni, az egyéb kérdéseket az alapszabályra kell bízni.

A szövetkezeti érdekképviseltek szabályozását éppen az aluról jövő építkezés miatt külön törvényben gondoltuk megfogalmazni, hogy a tagság teljesen szabadon dönthesse el, hogy létre hoz-e érdekképviselői szervet, illetőleg a meglévők közül melyikhez csatlakozik.

A koncepció leírt tételeit a hatályos törvény szabályaival összevetve elmondható, hogy azok lényegében beépültek annak szövegébe.²⁴ Ezt a törvényt az előbbi kettőtől alapvetően az különbözteti meg, hogy:

- nem integrálja a szövetkezeti tagok magánvagyonát a szövetkezetbe, a szövetkezeti közös tulajdon helyett a tagok magántulajdonára épül,
- biztosítja az önkéntes belépést és kilépést, a bevitt vagyon kiadását és az újrakezés lehetőségét, vagyis érvényre juttatja a szövetkezés szabadságát,
- a szövetkezeti életviszonyokra, a tagok jogaira és kötelezettségeire vonatkozó kötelező rendelkezéseket csak törvényben és az alapszabályban enged meghatározni,
- a jövedelem felhasználása és szétosztása — az előírt adók megfizetése után — a tagok döntésének függvénye, hogy csak a leglényegesebb kérdéseket emeljük ki.

A hatályos törvény — megítélésünk szerint — jól szolgálta és szolgálja — egy két szabályától eltekintve — ma is a szövetkezetek ügyét. E véleményt osztották/osztják a szövetkezetek érdekképviselői szervei és a szövetkezetelmélettel foglalkozó kutatók, oktatók többsége is. Hogy ez mennyire így van, mutatja az a tény, hogy a Horn-kormány határozata²⁵ alapján kidolgozott szövetkezeti törvényi-tervezettel az érdekeltek többsége annyira nem értett egyet, hogy az végülis nem került a parlament elé. Mindemellett a tudománynak választ kell adni arra, hogy megváltoztak-e a gazdasági és társadalmi viszonyok olyan mértékben, hogy az új törvény megalkotása elodázhatatlan, vagy eleget a hatályos törvény szakmai korrigálása is.

²⁴ Az új törvény részletes elemzését ld. a szerző: A szövetkezet új modellje c. cikkét Társadalmi szemle 1993. 5. sz.

²⁵ Ld. szerző: Észrevételek a szövetkezeti törvény koncepciójához c. cikkét. Agrárágazati határozatok, állásfoglalások, jogszabályok. XI. évf. 1996. 6. sz.

5. Módosítás vagy új törvény?

Az elmondottakból látható, hogy a hatályos szövetkezeti törvény alapjaiban jól töltötte és — megítélésünk szerint — tölti be ma is a funkcióját. Meggyőződésünk az is, hogy a szövetkezeteknek nem új törvényre, hanem odafigyelésre van szükségük. Arra, hogy biztonságban érezzék magukat és nyilvánvalóvá váljon az is, hogy a szövetkezet nemcsak az ő közös ügyük, hanem társadalmi ügy; hogy szükség van rájuk nemcsak a saját egzisztenciájuk biztosítása érdekében, hanem társadalmi, gazdasági okból is. Az az agrárszövetkezetekre azért, hogy hozzájáruljanak az állampolgárok mezőgazdasági termékekkel történő ellátásához és az ipar számára szükséges nyersanyagok megtermeléséhez; az ipari szövetkezetekre, azért hogy elősegítsék szolgáltatásaikkal a lakosság sokirányú szükségeit, az áfészekre és a Hangya szövetkezetekre azért, hogy lebonyolítsák a falusi kereskedelmet, a takarékszövetkezetekre azért, hogy betöltsék a vidék bankjának szerepét, a lakásszövetkezetekre pedig, hogy keretet adjanak lakások és üdülők építéséhez, hogy csak a legáltalánosabban elterjedt szövetkezeti formák alapvető funkcióját emeljük ki. De szólhatnánk a munkanélküliek,²⁶ vagy a házi orvosok által létrehozott szövetkezetekről is, amelyek már a hatályos törvény alapján jöttek létre, nyilván azért ebben a formában, mert a tevékenységük folytatásához a szövetkezet a legmegfelelőbb.

Úgy tűnik azonban számunkra, hogy a rendszerváltás egyetlen eddigi kormánya sem fordított kellő figyelmet a szövetkezetekre. Az Antall-kormány ugyan benyújtotta a Parlamentnek a hatályos szövetkezeti törvény-tervezetét, de benyújtott egy másikat is, amelynek nemhogy pozitív hatása nem volt a szövetkezeti mozgalomra, hanem egyenesen annak felszámolására irányult. Nem érthető igazán a miért? Aligha lehet ugyanis azt mondani a mai szövetkezetekre, hogy nem az önkéntesség elveit tükrözik, hiszen 1992-ben mindenkinek jogában volt a szövetkezetből kilépni (kiválni), s aki ezt nem tette a szövetkezeti tagsági jogviszonyt életformának tekinti. Igaz, hogy a fenti kormány — valószínű Kiszgazda-párti sugallatra — a farmergazdaság kialakításában látta a jövő útját, de a szövetkezeti törvény elfogadtatásával a szövetkezetek mellé is letette a voksot. A második kormány szövetkezetbarátnak mondta ugyan önmagát, de vajmi keveset tett a mozgalom stabilitásáért. A harmadik kormány szövetkezetpolitikája pedig még nem igen látható, de az igen, hogy az agrárszövetkezeteket a magángazdaságok mögé szorítja. Ez látszik a búzaválság megoldásából is, hiszen a szövetkezet — s szándékosan nem mondjuk azt, hogy nagy gazdaság — a támogatás összegét tekintve több ezer forinttal kevesebbet kap, mint az egyéni gazda. Ez szerintünk diszkrimináció, amit nem szabadna megengedni egyetlen kormánynak sem.

Meggyőződésünk az is, hogy a hatályos törvény az Európai Unióhoz való csatlakozásig apróbb módosításokkal teljesíteni tudja funkcióját, különösen akkor, ha a kormány, a hivatalos gazdaságpolitika nem gátolja a szövetkezetek tevékenységét. Ha olyan korrekt intézkedéseket hoz, amely a szektorsemlegesség politikáját követi, ha nem különböztet az üzemi formák között aszerint, hogy az szövetkezet, társaság, vagy magángazdaság; ha megszüntetné azt a közel tíz éve tartó bizonytalanságot, ami a szövetkezeteket, különösen az agarárgazdaságban működőket körbe lengi, ha világossá tenné mindenki előtt — ami úgy tűnik ma még nem az — hogy a szövetkezetek a nemzetgazdaságnak olyan formái, amelyek jól tudnak alkalmazkodni a változó piac körülményei-

²⁶ Ld. az "Állástalanok Szervezeteinek Országos Közössége (ÁSZOK szövetkezet) alapszabályát. Kézirat. Kelt 1993. február 26-án.

hez és hozzájárulnak a falu megtartóképességéhez és mindahhoz, amelyről fentebb már szóltunk.

Módosításra szerintünk csak azok a szabályok szorulnak, amelyek nincsenek szinkronban a szövetkezeti életviszonyokkal, vagy azért, mert már eleve sem voltak, vagy azért mert az élet túlhaladta őket, illetőleg tartalmilag nem eléggé világosak. Ezek közül területi okok miatt csak a leglényegesebbeket emeljük ki, a részletekre pedig más alkalommal térnénk ki. Mi az egyik leglényegesebb kérdésnek az üzletrész szabályozását tekintjük, amely megítélésünk szerint már eleve elhibázott volt és a szövetkezeti mozgalomtól idegen. Ezzel kapcsolatban egyébként már több tanulmányt is megjelentettünk,²⁷ de egyiknek sem volt olyan hatása, amely e szabályok megváltoztatását eredményezte volna, annak ellenre, hogy időközben a törvény más — társadalmi hatásában kevésbé lényeges kérdésben — többször is módosításra került.²⁸

Az üzletrész hatályos szabályait az 1992. évi II. törvény utóhatásának tekintjük, amely a szövetkezeti törvény hatálybalépítésével kapcsolatos rendelkezéseket fogalmazott meg úgy, hogy közben a szövetkezeti tulajdont az első kárpótlási, azaz az 1991. évi XXV. törvénnyel osztozva felszámolta. A felszámolás egyik eszköze a vagyonevesítés volt, amelyet a törvényben meghatározott tagokra és egyéb állampolgárookra üzletrészformájában osztott szét.²⁹ A hivatkozott II. törvény csak alig egy évig volt hatályban, de maga után hagyta a szövetkezeti mozgalomtól idegen üzletrészt. A terminusz ugyan a mozgalom kezdeteitől él, de a mai tartalma nem fedi a klasszikus tartalmat. Az eredeti tartalom szerint ugyanis a tag vagyoni hozzájárulását nevezik így (ma ezt a funkciót nálunk a részjegy testesíti meg) vagyis a szövetkezet tag adja azt és nem a szövetkezettől kapja, mint ahogyan ez a II. törvény alapján történt. Az üzletrész klasszikus formájában a tagsági jogviszony feltétele és olyanok, akiket nem tagsági jogviszony fűz a szövetkezethez, ilyenekkel nem rendelkezhetnek. Nálunk pedig a szövetkezeti tulajdon osztogatása során olyan személyek is kaptak, akik nem szövetkezeti tagok. Mi több az a helyzet alakult ki, hogy a kívülálló személyek nagyobb mértékben részesednek az üzletrésztőkéből, mint az aktív szövetkezeti tagok.³⁰ Ez nyilvánvalóan több okból is negatív hatás vált ki. A tagokat illetően azért, mert idegen vagyonnal kénytelenek gazdálkodni, ami potenciálisan gyengíti helyzetüket, a kívülálló üzletrész-tulajdonosokat illetően pedig azért, mert bár tulajdonosok a szövetkezeti döntési mechanizmusból ki vannak zárva. A tagoknak az az érdeke, hogy a szövetkezeti vagyont az ő tulajdonukat képezze, a külső üzletrész-tulajdonosoknak pedig az, hogy azt valamilyen formában megkapják. Érthetetlen tehát, hogy miért nem oldotta fel ezt az anomáliát egyetlen eddigi kormány sem, pedig az érdekellentét olyan nyilvánvaló, hogy azt csak az nem veszi észre, aki nem akarja. Módosítási javaslatunkat ezzel kapcsolatban két variációban fogalmazzuk meg. Lehet módosítani a törvényt úgy, hogy bennehagyjuk az üzletrészre vonatkozó szabályokat és lehet úgy is, hogy kiemeljük abból. Az első variáció szerint a tv. 55. § (1) bekezdése

²⁷ Ld. a szerző: A szövetkezeti részjegy és az üzletrész közös és eltérő vonásai. Jogtudományi Közlöny 1994. 11—12. sz.; A szövetkezeti üzletrészek átruházásáról és megvásárlásáról. Gazdaság és jog. 1996. 2. sz.; A szövetkezeti üzletrész különböző tartama és megszüntetésének szükségessége. Agrárágazati határozatok, állásfoglalások és jogszabályok. XI. évf. 1996. 3. sz.

²⁸ Ld. az 1996. évi XXXII. és az 1996. évi CXII. törvényeket. Módosította az 1992. évi I. tv.-t még az 1992. évi LV. tv., az 1994. évi XLIV. tv., az 1994. évi C. tv. és az 1997. évi CXLIV. tv.

²⁹ Ld. a szövetkezetekről szóló 1992. évi I. törvény hatálybalépítéséről és az átmeneti szabályokról szóló 1992. évi II. tv. 3—13. §-ait.

³⁰ Ld. Tóth Erzsébet—Varga Gyula: A mezőgazdasági tagok helyzete és sorsa az átalakulás utáni időszakban. AKI. 1995. és A mezőgazdasági szövetkezeti tagok élete az átalakulás után. AKI. 1996. c. tanulmányokat.

helyébe a következő rendelkezések lépnének: "A szövetkezeti üzletrész az 1992. évi II. törvény alapján kiállított értékpapír formában megjelenő tulajdoni hányad, amelyre — e törvény szabályainak figyelembevételével — a külön törvényben meghatározott rendelkezések vonatkoznak." A (2) bekezdés maradna az 56. és 57. §-okkal együtt. Ez a módosítás tehát nem jelentene mást, mint azt, hogy a szövetkezeti törvény alapján nem lehet üzletrésztőkét képezni.

Az ilyen tartalmú módosítás azonban nem oldaná meg a külső üzletrészekből fakadó anomáliákat. Ezért mi egy külön törvény megalkotását javasoljuk, amelyet négy részre osztanánk fel: A preambulumban kimondanánk, hogy: az Országgyűlés annak érdekében, hogy elősegítse az 1992. II. alapján nevesített üzletrésztőkével rendelkező szövetkezetek vagyoni és tulajdon viszonyainak stabilitását; az üzletrész-tulajdonosok jogainak kedvezőbb feltételek mellett történő érvényrejutását; a külső üzletrészeknek — a szövetkezeti tagok részére — történő átruházását, külön törvényt alkot.

Ezután kerülnének megfogalmazásra a I. részben az üzletrészre vonatkozó általános szabályok, nevezetesen az, hogy: a törvény az 1992. évi II. törvény 3—12. §-ai által intézményesített üzletrész-tulajdonra és az üzletrész-tulajdonosok jogaira és kötelezettségeire terjed ki. A szövetkezeti üzletrész — amelynek névértékét a kiállított értékpapír igazolja — átruházható, öröklhető és a szövetkezet adózott eredményéből részesedésre jogosít, de kamat fizetésre nem.

Az üzletrésztőke a szövetkezeti vagyon része, amellyel a szövetkezet gazdálkodik. Nyereséges gazdálkodás esetén — a közgyűlés döntése alapján — osztalékot fizet, veszteség esetén az üzletrésztőkét, vagy annak egy részét — a veszteség pótlására — felhasználhatja. A felhasználásra és az esetleges visszapótlásra vonatkozó szabályokat az alapszabályban kell meghatározni.

A II. részben az üzletrésztulajdonosok jogai és kötelezettségeit fogalmaznánk meg nevezetesen, hogy: az üzletrész-tulajdonosokról, az üzletrész eredeti és az évvégi zárszámadásban megállapított névértékéről minden szövetkezet naprakész nyilvántartást köteles vezetni. Az üzletrész-tulajdonos mindennemű változást (eladást, vásárlást, öröklést, ajándékozást stb.) a változást követő 15 napon belül köteles az üzletrészt nyilvántartó szövetkezetnek bejelenteni. Amennyiben ennek nem tesz eleget, a szövetkezet a tulajdonos megkérdezése és értesítése nélkül az osztalék mértéke, kifizetésének módja, a névértékcsökkenés stb. vonatkozásában az alapszabályban vagy a közgyűlés külön határozatában foglalt rendelkezéseket fogja alkalmazni.

A szövetkezeti tag üzletrész-tulajdonosok jogaira és kötelezettségeire — e törvény rendelkezéseinek figyelembevételével — szövetkezeti törvény, illetőleg az alapszabály rendelkezései vonatkoznak.

A nyilvántartásban bejegyzett külső üzletrész-tulajdonost a szövetkezet közgyűlésére/küldöttgyűlésére meg kell hívni. A vitában javaslattevői és tanácskozási joggal vesz részt. Joga van ezentúlmenően az üzletrészének hasznosításával kapcsolatosan a vagyont kezelő szövetkezet tisztségviselőihez kérdést intézni, vita esetén az egyeztető bizottsághoz fordulni. A szövetkezet szétválása esetén dönthet arról, hogy üzletrészével melyik szövetkezethez csatlakozik. A szövetkezet gazdasági társasággá történő átalakulása esetén — választása szerint — beléphet a létrehozásra kerülő társaságba, vagy kérheti — elszámolás keretében — üzletrészének kiadását. Belépés esetén rá is a szövetkezeti törvényben meghatározott szabályok irányadóak. Amennyiben nem lép be, üzletrésztét a mérlegben megállapított névértékben kell részére kifizetni. Részleges átalakulás esetén dönthet arról, hogy üzletrésztét a megmaradó szövetkezetnél hagyja, vagy belép a társa-

ságba. Ezeket a jogokat csak az a kívülálló üzletrész-tulajdonos gyakorolhatja, aki a nyilvántartásban szerepel.

Az üzletrész elidegenítésének joga — az alább meghatározott feltételek betartásával — minden üzletrész-tulajdonost megillet: a szövetkezet tagja üzletrészét — az öröklés esetét kivéve — kizárólag saját szövetkezete, illetőleg tagtársa részére idegenítheti el.

Az elsődleges üzletrész-tulajdonos üzletrészét a használó szövetkezetnek vételre felajánlhatja. Felajánlás esetén a kapott ellenérték után adót nem kell fizetnie. A vételre történő felajánlás joga és az adómentesség megilleti a nem elsődleges üzletrész-tulajdonost is, de csak az általa kifizetett vételár erejéig. A vételi jogot a szövetkezet — az alapszabályban foglaltaknak megfelelően — tagjainak átengedheti.

A külső üzletrész-tulajdonos üzletrészét — vételre — szövetkezeti tag, vagy harmadik személy részére is felajánlhatja. Ebben az esetben azonban az üzletrészt hasznosító szövetkezetnek elővásárlási joga van. A szövetkezet — az alapszabályban meghatározott szabályok szerint — az elővásárlási jogot a tagjának átengedheti.

Az ilyen módon átruházott üzletrész esetén a fent jelzett adómentesség az üzletrésztulajdonost nem illeti meg. (Ezzel a szabállyal azt szeretnénk elérni, hogy a külső üzletrész-tulajdonost érdekeltté tegyük abban, hogy üzletrészét az azt használó szövetkezetnek, vagy annak tagjának ajánlja fel.)

Az elővásárlási jog gyakorlásának módját; a szövetkezet vagy a tagok elsőbbségét; több tag esetén a sorrendet; szövetkezeti vásárlás esetén az üzletrész tulajdonára vonatkozó szabályokat; az egy tagra eső üzletrész százalékos arányát az alapszabályban kell meghatározni.

A vételi és az elővásárlási jog gyakorlása esetén a szövetkezetet választása szerint — külön jogszabályban meghatározott feltételek mellett — vissza nem térítendő állami támogatás, vagy kedvezményes kamatozású hitel illeti meg; ha e jogával nem él, a vételárként kifizetett összeget az adó összegéből levonhatja. A vissza nem térítendő állami támogatásból származó üzletrészeket a szövetkezet fel nem osztható alapjában kell elhelyezni.

Amennyiben a szövetkezet a vételi vagy elővásárlási jogát tagjának átengedi a tag a kifizetett ellenértéket az adójából levonhatja. Ugyanez a jog illeti akkor is — ha e jogától függetlenül — külső üzletrész-tulajdonos üzletrészét megvásárolja. Ha az elővásárlásra jogosultak az adás-vételi szerződés bemutatásától számított 15 napon belül vételi szándékukról nem nyilatkoztak, a mulasztást úgy kell tekinteni, hogy jogukkal nem kívánnak élni. Ugyanez vonatkozik arra az esetre is, ha a külső üzletrész-tulajdonos üzletrészét vételre ajánlotta fel.

A külön törvény alapján vásárolt üzletrész-tulajdon egy tagra eső része — ideértve a már meglévő üzletrészeket is — nem haladhatja meg az üzletrész tőke — alapszabályban — meghatározott hányadát. (Ez a hányad lehet 5, 10, 20 %, de, hogy mennyi legyen, azt az alapszabályban kell meghatározni.)

A negyedik, vagyis a zárórendelkezőkben azt kellene kimondani, hogy a törvény mikor lép hatályba, illetőleg, hogy a szövetkezeti törvény üzletrészre vonatkozó rendelkezései hatályon kívül helyezésre kerülnek

A leírtakból látható, hogy mi csak a kívülálló üzletrész-tulajdonosok üzletrészének megvásárlását kívánjuk a szövetkezeti vagyonból kiiktatni, a tagi üzletrészeket nem, és ezért részükre és a megvásárlók részére is kedvezményeket gondolunk biztosítani. Erre szerintük azért volna szükség mert a szövetkezetek döntő többsége önjelölt nem tudja megvásárolni az üzletrészeket. Már pedig úgy gondoljuk, hogy a politikai hatalomnak is

érdeke, hogy záros határidőn belül tisztázódjanak és véglegessé váljanak a tulajdonviszonyok, mert csak ezek alapján lehet hosszabb távú stratégiát kidolgozni.

Az EU-hoz való csatlakozást követően — elképzelhetőnek tartjuk — a tagi üzletrészek és részjegyek összevonását és a nemzetközi szövetkezeti gyakorlatnak megfelelően egységesen üzletrészként való intézményesítését. Amennyiben abban az időben még mindig lennének kívül álló üzletrész-tulajdonosok, akkor egy olyan értelmű felhívást is elképzelhetőnek tartunk, amely felajánlja a szövetkezetbe való belépést, vagy esetleg külső befektetésként történő elismerésüket, azzal azonban, hogy előbb mindneképpen meg kellene próbálnia a szövetkezetnek, vagy a tagoknak az üzletrész megvásárlását.

Az üzletrészeken kívül a szövetkezeti vagyonra vonatkozó szabályokat is pontosítani kellene. Egyrészt azért mert ezt a törvény nem tette meg, másrészt szükséges volna a nemzetközi gyakorlatból ismert fel nem osztható szövetkezeti tulajdonra vonatkozó szabályok megalkotása is. Ennek megfelelően módosítani kellene a törvény 69. §-nak tartalmát, mi több a módosított szabályt nem is felelősség szabályai között kellene elhelyezni, hanem a szövetkezet gazdasági tevékenységénél. A 69. §-ban megfogalmazott jelenlegi szabályok ugyanis nincsenek szinkronban a cím alatt levő egyéb szabályokkal azért, mert azok kártérítési felelősségi szabályok, míg a 69. § a vagyoni helyállás szabályait rögzíti. Ennek megfelelően a jelenlegi 69. §-t hatályon kívül kellene helyezni, de tartalmilag a 62. §-ba át kellene menteni. A mi elképzeléseink szereint a 61. § a következőképpen alakulna: (1) A szövetkezet a tulajdonában álló és a tagok vagy mások által használatba adott vagyoni eszközökkel önállóan gazdálkodik, az adózott eredményével e törvény keretei között szabadon rendelkezik. (2) A szövetkezet minden olyan tevékenységet folytathat, amelyet a törvény nem tilt. (3) A hitelszövetkezet tevékenységét csak tagjai részére végezheti. 62. § (1) A szövetkezet tartozásaiért saját vagyonával felel. A szövetkezet vagyonához tartozik: a részjegytőke, az üzletrésztőke, az eredménytartalék, a fel nem osztható szövetkezeti alap és a szabad vagyoni eszközök. (2) A részjegytőke a szövetkezeti tagok által jegyzett és befizetett részjegyek összessége. (3) Az üzletrésztőke az 1992. évi II. törvény alapján intézményesített szövetkezeti vagyon, amely a tulajdonosokat a részükre kiállított és a zárszámadó közgyűlésen meghatározott névérték arányában illeti meg. Az üzletrésztulajdonra — az e törvényben nem szabályozott kérdésekben — a külön törvény szabályai az irányadók. (4) Az eredménytartalék az évvégi nyereségből képzett alap. Rendeltetését és felhasználásának módját, az alapszabályban kell meghatározni. (5) A fel nem osztható szövetkezeti alap a szövetkezet tulajdona, amelyet a közgyűlés a tagok kétharmados többséggel meghozott határozata alapján az évvégi — adózatlan — nyereségből különítenek el, vagy növelnek — a nyereség meghatározott százalékával az alapszabályban meghatározottak szerint. A fel nem osztható alapba kell helyezni az államtól kapott ingyenes juttatásokat (állami támogatás, hitelezésgazdálkodás, természetbeni javak stb.) és az állami támogatásból vásárolt üzletrészeket is.

Kivennék a szabályok közül a 61. § második bekezdését, ami úgy szól, hogy: A szövetkezet éves kiosztható eredményének nagyobb részét a személyes közreműködés arányában a tagoknak kell visszatéríteni. Tennék ezt mégpedig azért, mert ha összevetjük a 61. § (1) bekezdésével, amely úgy szól, hogy a szövetkezet a törvényes keretek között az adózott eredményével szabadon rendelkezik, akkor a személyes közreműködésre való utalás megszorító rendelkezésnek tűnik. Másoldalról a gyakorlat sem igazán tudott e szabállyal mit kezdeni, hiszen a törvény nem fogalmazza meg, hogy mit is ért személyes közreműködés alatt. S az igazság szerint ennek a megfogalmazása nem is törvényi feladat. Az alapszabályban kellene minden szövetkezeti formának rögzíteni, hogy mit vár el tagjaitól. De miután ez — a szövetkezetek különbözősége folytán

— egészen biztosan nem hozható közös nevezőre, azért a törvényből a személyes közreműködés terminuszt legalábbis abban a formában, ahogyan az a 61. § (2) bek-ben megfogalmazódik, ki kellene iktatni.

A 62/A §-ban kellene a 69. § (2) bekezdését áthozni, azaz itt kellene kimondani, hogy a szövetkezeti tag a saját vagyonával és a szövetkezettől járó munkadíjával nem felel a szövetkezet tartozásaiért. Ez anél is inkább helyénvalónak látszik, mert nem zavarná a tag kártérítési felelősségi szabályait, nem keltene azt a képzetet, hogy a kártérítési felelőssége is korlátozott felelősség, azaz nem terjed ki a saját vagyonra, vagy a munkadíjra.

S végül szükségesnek tartjuk a szövetkezeti törvény keretei — és nem a zárórendeletek közé beiktatni — a szövetkezeti érdekképviselő rendszerét, külön kiemelve az Országos Szövetkezeti Tanács (OSZT) sajátos funkcióját. Ez azért lenne fontos, mert a rendszerváltás óta eltelt tíz év, teljes mértékben meggyőzött arról, hogy nem elegendők az egyesülési törvényben megfogalmazott szabályok, hogy a hatályos kormányok az érdekegyeztetést és érdekvédelmet szükséges rossznak tekintik; ha azonban a törvény szabályozná az érdekképviselői szervek rendszerét, jog- és hatáskörét, kötelezettségeit, valószínű, hogy nem lehetne olyan könnyen kikerülni őket a szövetkezeti életviszonyokat érintő jogi szabályozás során, mint ahogyan eddig sok esetben tették. Elképzeléseink szerint módosításokkal kölcsönözni lehetne az 1971. évi III. törvény szabályait, azzal azonban, hogy a valamennyi szövetkezetet érintő kérdésekben az OSZT-nek lenne jog- és hatásköre, vagyis az egyes országos érdekképviselői szervek csak az OSZT határozatának megfelelően volnának kötelesek eljárni. Ez feloldaná azt az anomáliát, hogy egyes érdekképviselői szervek saját érdekeiket közös érdeknek tüntessék fel és kikényszerítsék ezen az alapon, a minden szövetkezetre érvényes szövetkezeti törvény módosítását, amint arra az elmúlt években már volt példa. Ez a felismerés egyébként kritikája a tíz évvel ezelőtt leírt gondolatoknak is, amikor elegendőnek tartottuk az egyesületi törvény alkalmazását is.

Összefoglalva megállapítható tehát, hogy mi nem vagyunk hivatottak a folytonos módosításoknak, annak azonban igen, hogy azok a szabályok megváltoztatásra, vagy kiiktatásra kerüljenek, amelyek gátjaivá váltak a szövetkezeti mozgalom továbbfejlődésének, vagy legalábbis nem szolgálják azt a kívánt mértékben.

A leírtak nem a véglegesség igényével fogalmazódtak meg, hanem abból a célból, hogy elindítsanak egy közös gondolkodási folyamatot, azért, hogy a hatályos és a majdand elfogadásra kerülő szövetkezeti jogszabályok jobban megfeleljenek azoknak, akikre vonatkozik és akik a mindennapok gyakorlatában azt alkalmazzák.

MARIA DOMÉ

PAST, PRESENT AND FUTURE OF THE COOPERATIVE
LEGISLATION

(Summary)

The author searches in her essay whether the prevailing cooperative law (1992:I.) comes up or not to the present practice of cooperatives, i.e. whether we need a new cooperativa law or it is enough a law revision. In her answer she looks back to the past of Hungarian cooperative legislation, she analyses the present and prognosticate the future. The prevailing law with revisions in her opinion is response to the requirements to our adhesion to European Union. Nevertheless the modification has to provide for three essential questions: the termination of nonmembers — share-property, the codification of rules concerned with indivisible cooperative property and the new regulation of cooperatives — corporate system. The author deals with reasons of modification in details.